

Ortaokul Öğrencilerinin Kalıp Sözleri Tanıma Düzeyleri (Manisa Örneği)¹

Musa ÇİFCİ² ve Şükrü ÖZEN³

²Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkiye; musa.cifci@usak.edu.tr

³Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye; sukru.ozen@outlook.com

*Sorumlu iletişim yazarı: musa.cifci@usak.edu.tr

Özet

Kalıp sözler için, birçoğu ait olduğu toplumun kültürüyle anlam kazanmış, bununla birlikte bazıları evrensel nitelikte olan, belirli durumlar için kullanılan, tek sözcükten oluşabildiği gibi cümle hâlinde de kurulabilen, iletişimi kolaylaştıran dil öğeleri denilebilir. Dil öğretimi yönünden incelendiğinde ise kalıp sözlerin kazandırılmasıyla ilgili MEB (2019) Türkçe öğretim programında herhangi bir kazanım maddesiyle karşılaşılmazken Yabancılara Türkçe Öğretimi müfredatında farklı öğrenim seviyelerinde yer aldığı görülmektedir. Çalışmanın amacını ilköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin Türkçedeki kalıp sözleri tanıma düzeylerinin belirlenmesi oluşturmıştır. Çalışma grubunu Manisa İlinde öğrenim gören elli üç erkek kırk yedi kız olmak üzere toplam yüz öğrenci oluşturmaktadır. Öğrenciler her sınıf düzeyinde (5, 6, 7, ve 8. sınıflar) yirmi beşer öğrenci olacak şekilde e-okul kayıtları üzerinden basit seçkisiz yöntemle belirlenmiştir. Çalışmamızda karma yöntem kullanılmış, betimsel tarama modeli uygulanmıştır. Veri toplamak için geliştirilen anketle ilgili üç alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Uygulamanın sonuçlarına göre Türkçede günlük konuşma ve yazı dilinde sıkça karşılaşılan kalıp sözlerin öğrenciler tarafından tanınıp tanınmadığıyla birlikte kullanım düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Değerlendirme sonucunda sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin kalıp sözleri tanıma düzeylerinin de arttığı, 8. sınıf öğrencilerinin diğer sınıf düzeylerindeki öğrencilere göre kalıp sözleri daha iyi tanıdıkları tespit edilmiştir. Cinsiyet faktörü yönünden kalıp sözleri tanıma genel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmüştür. Çalışmada öğrencilerin belirli durumlarda kullanmaları gereken kalıp sözlerin yerine bağlama uygun olabilecek biçimde farklı kalıp söz cevapları verdikleri de tespit edilmiştir. MEB Türkçe öğretim müfredatında kalıp sözlerle ilgili kazanım maddesi bulunmadığı da düşünülürse bu sonuca göre bireylerin kalıp sözleri Türkçe dersi dışında informal yollarla kazandıkları anlaşılmaktadır. Kalıp sözlerin Türkçe öğretim programındaki kazanımlarla da desteklenmesinin öğrencilerin ifade ve üsluplarını zenginleştireceği açıktır.

Anahtar Kelimeler: Kalıp söz, Türkçe öğretimi, yazma, tanıma.

Formulaic Words Recognition Levels of Secondary School Students (Example of Manisa)

Abstract

For formulaic words, language elements, many of which have gained meaning with the culture of the society to which they belong, but some of them are of universal nature, used for certain situations, can be formed in a sentence as well as a word, and facilitate communication. When it was analyzed in terms of language teaching, it was seen that there was no acquisition item in the MEB Turkish curriculum regarding the acquisition of formulaic words, while it was included in different education levels in the curriculum of teaching Turkish to foreigners. Despite the fact that the acquisition item is not included in the Turkish curriculum of the Ministry of National Education in terms of formulaic words, the aim of the study was to determine the level of recognition of the students in Turkish language. The research group consists of a total of one hundred students, fifty-three boys and forty-seven girls studying in the province of Manisa. The students were determined to be twenty-five students at each grade level (5th, 6th, 7th and 8th Grades) by simple random method via e-school registrations. In our study, descriptive method was based on, and scanning model was used. The opinions of three experts about the questionnaire developed to collect data were applied, the questionnaire was applied, and according to the results, the level of usage was tried to be determined along with whether the common words encountered in Turkish spoken and written language were recognized by the students. As a result of the assessment, it was determined that as the grade level increased, the level of recognition of the formulaic words of individuals increased, and 8th grade students knew the formulaic words better than the students at other grade levels. It was observed that there was no significant difference in terms of gender factor recognition in terms of patterns. Considering that there is no acquisition related to formulaic words in the Ministry of National Education Turkish curriculum, according to this result, individuals acquire formulaic words in informal ways other than Turkish lesson, so that formulaic words can be supported in the Turkish curriculum and supported by different teaching techniques (drama, scriptwriting, etc.); In addition, the different answers given by the individuals in a way that would be appropriate to the context instead of the formulaic words that should be used in certain situations were determined.

¹ Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Eğitimi ve Öğretimi ABD, Türkçe Eğitimi Bilim Dalında hazırlanmış Yüksek Lisans çalışmasına dayanmaktadır.
E-ISSN: 2602-4225

Key words: Formulaic word, Turkish teaching, writing, recognition.

1 Giriş

Her toplumda o toplumun kültürüne özgü, belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş sözler, duyguları açığa vuran kalıplar, çeşitli klişe sözler vardır. Örneğin bir kimseyle karşılaştığımızda, onu selamlarken, bir kimseden yardım ya da iyilik gördüğümüzde, bir kimsenin hasta olduğunu öğrendiğimiz durumlarda söylediğimiz sözler bu türdendir. Bu sözler, Türkçe konuşan insanların birbirleriyle kurdukları ilişkiler konusunda, dolayısıyla da onların kültürü hakkında bize bir fikir verir. Kalıp ifadeler, günlük hayatta iletişim içerisinde bulunan her an ihtiyaç duyulan, insanlar arası ilişkileri düzenleyen iletişimi olumlu kılan söz gruplarıdır. Bunlar içerisinde literatürde daha çok bilinen incelenen ve halk arasında bilinirliği yüksek olanlar atasözleri ve deyimlerdir. Atasözleri belirli yapısal kuralları takip eden, sosyal hedefleri olan, ataların uzun zamana yayılan deneyim ve gözlemlerini yansıtan, kısa, özlü anonim ve çoğunlukla değişmece anlamlı kalıp ifadelerdir. Deyimler ise en az iki sözcüklü, öbek veya cümle biçiminde kalıplaşmış birimlerdir. Deyimler de atasözleri gibi değişmece anlamlıdır. Az sayıda sözcükle kapsamlı anlam içeriğini iletmeyi sağlar. İletişim sırasında anlamı ve süreci daha ilgi çekici hâle getirmeye yardım eder.

Kalıp sözler, belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş sözlere denir (Bilgin, 2006:75). Kalıp sözlerle ilgili yapılan bu gibi tanımlar doğru olmakla birlikte genellikle dil bilim özelliklerinden uzak, kültür yaşayış ve gelenek özellikleri dikkate alınarak yapılmış tanımlardır. Çotuksöken'e (1994:8) göre yapısal olarak kalıp sözler en az iki sözcükten oluşan, içindeki sözcükleri temel anlamlarını yitirmeden yeni bir kavramı durumunu, eylemi karşılayan söz öbekleridir. Bağlamla birlikte yapısal özellikleri de dikkate alan Toklu (1995: 113-114; 2003: 109) kalıp sözlerin belirli iletişim durumlarında, daha çok da toplumsal uzlaşımaya dayalı durumlarda alışlagelmiş bir biçimde kullanılan kalıplaşmış sözcük dizileri olduğunu ifade eder. Wray ve Perkins'e (2000) göre, sürekli veya süresiz, kelimelerden veya başka anlamlardan oluşan bir dizi küçük basit oluşumlu veya öyle görünen elemanlar; depolanmış ve konu edilmek yerine kullanım sırasında bellekten tamamen alınmış dil gramerinin üretilmesi veya analiz edilmesidir. Wood (2002) kalıp sözleri tek bir işlev gören, duygu aktarımını sağlayan sözlüksel öğeler olarak görür.

Gökdayı (2015: 71) kalıp sözleri; "önceden belirli bir biçime girip hafızada öylece saklanan söyleneceği sırada yeniden üretilmeyeip olduğu gibi hatırlanarak, gerekiyorsa bazı eklemeler veya çıkarmalar yapılarak kullanılan tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcükler içeren sözcük öbeği ya da tümceden oluşabilen belirli durumlarda söylenmesi toplumca benimsenmiş ve görece bir sıklığa sahip sözler olarak iletişimin kurulmasına devamına ya da sonlandırılmasına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleri" olarak değerlendirir. Bu bağlamda Gökdayı (2008: 101) kalıp sözleri anlamsal açıdan kavram alanı temelli alt gruplara ayırır:

"Hayır dua ve iyi dilek bildirenler: güle güle oturun, Allah razı olsun, Allah ne muradın varsa versin, mutlu yıllar, doğum günün kutlu olsun, iyi bayramlar; küfür, beddua-ilenç bildirenler: lanet olsun, Allah cezasını versin, Allah kahretsin, Allah bela(sını) versin. duygusal tepkileri dile getirenler (korku, sevinç, şaşkınlık, acıma, çağrı, buyruk, yasaklama, vb.): güler misin ağlar mısın, Allah aşkına, aklına şaşayım, Allah çarpsın, güleriz ağlanacak halimize; selamlaşma bildirenler: günaydın, iyi akşamlar, iyi sabahlar, selamünaleyküm (dinsel bir yan anlamı söz konusudur), iyi günler, merhaba; ayrılık bildirenler: hoşça kal, görüşmek üzere, iyi yolculuklar, görüşürüz, Allah'a ısmarladık, elveda" gibi (Gökdayı, 2008:101).

Bazı kalıp sözler tamamen değiştirilemez iken bazıları ad ve eylem çekim eki alabilir, konuşan ve dinleyen kişilere göre yeni bir dil bilgisel yapıya girebilir. Öğelerinin dizilişi açısından cümle, söz öbeği, çok sözcüklü ya da tek sözcük şeklinde karşımıza çıkabilir. Sözcük sayısı olarak kalıp sözler en fazla üç dört sözcükten oluşur. Farklı kalıplaşmış birimlerden kalıp söze dönüşüm olabileceği gibi kalıp sözlerden de atasözü ve deyimlere dönüşüm gerçekleşebilir. Bu söz grupları kullanılırken çoğu kez üzerinde düşünülmez. Sözün ifade bulduğu durum ve olaylar kendini gösterdiğinde kişi, çoğu kez kalıp ifadede hiçbir değişiklik yapmadan söyler. Bazı durumlarda ise muhatap olunan kişi sayısı, kişinin sosyal konumu ya da içerisinde bulunduğu durumun önem derecesine göre kullanır. Ancak her ne şekilde olursa olsun kalıp sözler kullanılırken bireyler dil yetilerine, birikim ve tecrübelerine, kültürlenme, sosyalleşme ve eğitim düzeylerine göre kalıp ifadelerin başına sonuna kelime ve ek getirerek veya kalıp sözden kelime çıkararak kolaylıkla olumlu iletişim bağı kurabilmektedir.

Sözlü kültürün çok güçlü olması dolayısıyla Türkçede belirli durumlar için kullanılan söz öbeklerinin (atasözü, deyim, ikileme, kalıp söz) pek çok dilden daha zengin olduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte şimdiye kadar yapılan çalışmalarda (Aksoy, 1988; Aksan, 1996, 2002; Çotuksöken 1994; Özdemir 2000; Yüceol Özezen 2001; Toklu, 2003) bu söz öbeği çeşitleri arasındaki farklardan oldukça az bahsedilmiştir. Kalıp sözlerin hayatın, konuşma dilinin her alanında çok geniş yer bulmasına rağmen, hem akademik olarak daha az çalışılmış olması hem de Türkçe öğretim programlarında dikkatlerden kaçmış olması önemli bir eksiklik olarak durmaktadır.

Kalıp sözlerin gerek ana dili öğretiminde gerekse yabancı dil öğretiminde önemli yeri bulunmaktadır. Dilin edinilmeye başlanmasından itibaren temel yapılarından olan kalıp sözler hızlı bir şekilde dili edinen bireylerin hafızalarında yer etmeye başlar. Bir bebek emeklemeyi, devamında yürümeyi başardığında, biraz daha büyüyüp basit ev işlerinde destek olmaya başladığında "aferin, maşallah, bravo" gibi teşvik edici sözler söylenir, karşılığında da "önemli değil, bir şey değil" gibi karşılıklar öğretilmeye çalışılır. Her ne kadar bir seviyeye dek aile ile birlikte bireyin sosyal çevresi kalıp ifadelerin öğrenilmesinde erken yaşlardan itibaren etkili olsa da, bireyler belirli bir seviyeden sonra örgün eğitim yollarıyla da desteklenmelidir. Bireylerin sosyal ortamlarında rica, özür dileme, şans dileme, özel günleri kutlama, tebrik etme, hayır dua etme durumlarında kalıp söz kullanmadan çok sağlıklı bir iletişim kuramayacağı düşünüldüğünde bu tür sözlerin öğrenilmesinin zorunluluğu kolayca anlaşılabilir.

Bir dili yabancı dil olarak öğrenenlerin o dili anadili olarak öğrenenler gibi iletişim kurmak için ya da belli durumlarda düşünce ve isteklerini daha doğru ve etkili biçimde iletebilmek için kalıplaşmış dil birimlerinden faydalanmaları gerekmektedir. Yabancı bir dili konuşurken orijinal kalıpları doğru ve yerinde kullanmamız, o dile ait iç kültür kodlarını da öğrendiğimizi gösterir. Kalıp sözlerin hangi durumlarda kullanıldığını ve ne tür bir işlevi olduğunu bilmek, yabancı dil öğrenenler açısından da çok önemlidir. Bu bağlamda Türkçe öğretimi kapsamında Ankara Üniversitesinin hazırlamış olduğu Yabancılar Türkçe Öğretimi Programı (Ankara Üniversitesi Tömer 2015) içerisinde, kurs seviyelerine göre kalıp ifadelerle ilgili kazanımların yer aldığı görülmektedir. Ancak, ilköğretim okullarında okutulan Türkçe ders kitaplarında ve 2019 yılında güncellenen Türkçe Öğretim Programı'nda kalıp sözlerin kullanımına dair herhangi bir kazanım ya da uygulamaya rastlanmamaktadır. İçerisinde diyalogların bulunduğu bazı metinlerde doğal olarak yer alan kalıp sözler ise etkinlik konusu yapılmamıştır. Atasözü ve deyimlerin kullanılmasıyla ilgili kazanımlar Türkçe Öğretim Programında konuşma becerileri başlığı altında yer bulmuşken kalıp sözlerle ilgili bir kazanım cümlesi, sadece söz varlığının zenginleştirilmesi ile ilgili kazanım maddelerine rastlanmaktadır. Bu durumda da kalıp sözlerin öğretim konusu yapılması, öğretmenin farkındalığına ve uygulama becerisine bırakılmış olmaktadır.

1.1 Araştırmanın amacı

Araştırmanın amacı, çalışma grubundaki öğrencilerin kalıp sözleri ne düzeyde bildiklerini ve kullanım düzeylerini belirlemektir. Kalıp sözlerin toplumsal ilişkileri düzenlemeye yardımcı olduğu ve bu birimlerin iletişimin temel öğeleri durumunda oldukları bilindiğine göre bu bağlamda ortaokul düzeyinde öğrenim gören bireylerin kalıp sözleri tanıma düzeylerini tespit etmek ve buna göre geliştirme yollarını aramak gerekmektedir. Alanyazın incelendiğinde kalıp sözlerin ortaokul öğrencileri tarafından ne ölçüde tanınıp kullanılabildiğine dair herhangi bir araştırmanın bulunmaması, bu ve benzer çalışmaların önemini ortaya koymaktadır. İletişimdeki üslubun önemli unsurlarından olan kalıp sözlerin öğrencilerin sosyalleşmelerine de katkı sağlayacağı noktasında güçlü bir farkındalığın oluşması, hazırlanacak Türkçe Öğretim Programlarında ve Türkçe ders kitaplarında kalıp sözlerin de eğitim-öğretim konusu olması, önemli görülmektedir. Uygulamaya yönelik benzer bir araştırmanın yapılmamış olması bu çalışmanın özgün yönünü oluşturmaktadır.

1.2 Araştırma problemi

Araştırmanın problemi, Türkçedeki belli başlı bazı kalıp sözlerin, daha çok kırsal özellik gösteren bir bölgedeki ortaokul öğrencileri tarafından hangi düzeyde tanındığının ve uygun metin ortamlarında nasıl kullanıldığının belirlenmesidir. Buna bağlı olarak oluşturulan alt problemler ise şunlardır:

Alt problem 1: 5. sınıf öğrencilerinin bir kısmı verilen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 2: 5. Sınıf öğrencilerinin hiçbir kısmı verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 3: 5. Sınıf öğrencilerinin diyalog içinde verilen ve verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 4: 6. sınıf öğrencilerinin bir kısmı verilen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 5: 6. Sınıf öğrencilerinin hiçbir kısmı verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 6: 6. Sınıf öğrencilerinin diyalog içinde verilen ve verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 7: 7. Sınıf öğrencilerinin bir kısmı verilen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 8: 7. Sınıf öğrencilerinin hiçbir kısmı verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 9: 7. Sınıf öğrencilerinin diyalog içinde verilen ve verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 10: 8. Sınıf öğrencilerinin bir kısmı verilen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 11: 8. Sınıf öğrencilerinin hiçbir kısmı verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 12: 8. Sınıf öğrencilerinin diyalog içerisinde bir kısmı verilen ve verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 13: Kalıp sözleri tanıma yönünden sınıf düzeyleri arasında nasıl bir farklılık bulunmaktadır?

Alt problem 14: Kız öğrencilerin bir kısmı verilen kalıp sözleri tanıma düzeyi nasıldır?

Alt problem 15: Kız öğrencilerin hiçbir kısmı verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Altproblem16: Kız öğrencilerin diyalog içinde bir kısmı verilen ve verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 17: Erkek öğrencilerin bir kısmı verilen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 18: Erkek öğrencilerin hiçbir kısmı verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 19: Erkek öğrencilerin diyalog içinde bir kısmı verilen ve verilmeyen kalıp sözleri tanıma durumları nasıldır?

Alt problem 20: Kalıp sözleri tanıma yönünden cinsiyetler arasında nasıl bir farklılık bulunmaktadır?

2 Yöntem

Çalışmada karma araştırma yöntemlerinden “Yakınsayan Paralel Desen” kullanılmış; elde edilen veriler karşılaştırılmıştır ve bulgular buna göre yorumlanmıştır. Verilerin hangi araçlarla nasıl elde edileceği belirlendikten sonra yorumlanarak analiz edilmiştir. Veri toplama aracı olan anketler oluşturulurken tarama modelinden yararlanılmış, ortaokul öğrencilerinin kalıp sözleri tanıma düzeylerini belirlemek amacıyla betimsel tarama modeline başvurulmuştur. Tarama modeli, geçmişte olmuş ya da halen var olan durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. “Araştırmaya konu olan birey, olay ya da nesne, herhangi bir şekilde değiştirme ve etkilenme çabası gösterilmeden kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Önemli olan onu uygun bir şekilde gözlemleyebilmektir.” (Karasar, 1998, s. 77). Değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak (Creswell, 2012) için de nicel yöntemin unsurları kullanılmıştır.

2.1 Çalışma grubu

Çalışma grubunu Manisa ilinde 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda öğrenim gören elli üç erkek kırk yedi kız olmak üzere toplam yüz ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Her sınıf düzeyinden yirmi beşer öğrenci e-okul kayıtları üzerinden akademik başarı durumu gözetilmeksizin okul numarası tek rakamla bitenler arasından basit seçkisiz yöntemle belirlenmiştir.

2.2 Veri toplaması

Bu çalışmada anketle veri toplama tekniği kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen formlarda yer alan kalıp söz tanıma tabloları ve uygulamalarının, düzeye uygunlukları uzman görüşüyle belirlenmiş, ayrıca alanda uygulamacı olan üç Türkçe öğretmeni tarafından da gözden geçirilmiştir. Öğrencilere kalıp sözlerle ilgili üç farklı “uygun kalıp sözü yerine yazma” uygulaması yaptırılmıştır. A tipi uygulamada (15 adet) öğrencilerden cümlede boş bırakılan yere kalıp sözün de bir kısmının yer aldığı uygun kalıp sözü yazmaları istenmiştir. Başka bir ifadeyle, kalıp sözü tamamlamışlardır: “Vay be, yeni aldığınız ev bu mu? Çok beğendim arkadaşım, (güle güle) oturun”; Sen olmasaydın ben nasıl başarılı olurum? Allah senden (razı olsun.)” B tipi uygulamada (2 adet) kalıp söze yer verilmemiş, cümleye uygun kalıp sözün yazılması istenmiştir: “-Annenlere selam söyle olur mu? -(Aleykümselam/Başüstüne) söylerim.” AB tipi uygulamada (2 adet) ise diyaloglar verilerek konuşmanın akışına uygun kalıp sözlerin yazılması istenmiştir: “-Fikret: Mehmet başın sağ olsun. -Mehmet: (Sağ ol. Dostlar sağ olsun.)

Uygulama formlarında çalışmaya katılan grup üyelerinin sadece cinsiyet ve sınıf düzeyi kodları bulunmaktadır; kimliklerini belirtici herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Çalışma grubunun dar bir yerleşim bölgesinden seçilmesi nedeniyle sosyo-ekonomik düzey bakımından önemli farklılıklar taşımadıkları varsayılmaktadır. Veri elde etme çalışmaları, öğretmenlerinin gözetiminde atasözleri ve deyimlerin işlendiği ders saatinde yapılmıştır.

2.3 Veri analizi

Elde edilen veriler dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilmiştir. Likert seçenekleri “yetersiz”, “geliştirilebilir”, “yeterli” olarak belirlenmiş; çalışma ekinde yer alan form maddeleri “bir bölümü verilen kalıp söz”, “hiçbir bölümü verilmeyen kalıp söz” ve “diyalog içerisinde bölümleri verilen ve verilmeyen kalıp söz” olarak üç kategoride ele alınmıştır. Formda üç kategori altında yer alan, öğrenciler tarafından yazılması/tamamlanması gereken toplam otuz dört birimin her biri yetersiz (1), geliştirilebilir (2), yeterli (3) olacak şekilde puanlanmıştır. Alınabilecek en yüksek puan 102 olup, puanlar cinsiyet ve sınıf düzeylerine göre basit yüzdellik işlemlerle (frekans, ortalama) ve bağımsız gruplar t-test ile analiz edilmiştir. İstatistiksel işlemlerde SPSS 17.0 programı kullanılmıştır.

3 Bulgular ve Yorumlar

Çalışmada ulaşılan bulgular, 5, 6, 7, ve 8. sınıf öğrencilerinin bir kısmı verilen (A tipi), hiçbir kısmı verilmeyen (B tipi), diyalog içinde bir kısmı verilen ve verilmeyen kalıp sözleri (AB tipi) ne kadar tanıdıkları, sınıf düzeyleri arasındaki tanıma yönelik farklılaşmanın ne kadar olduğu; cinsiyet faktörü açısından bir kısmı verilen, hiçbir kısmı verilmeyen, diyalog içinde bir kısmı verilen ve verilmeyen kalıp sözleri ne kadar tanıyabildikleri yönlerinden ele alınarak öğrencilerin kalıp sözleri belirli bir bağlam içerisinde tanıma ve yerinde kullanabilme durumları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.1 1-13. Alt problemlere ilişkin bulgular

Tablo 1. 5-8. Sınıfların Her Üç Tip Kalıp Söz Tanıma Uygulamasında Elde Ettikleri Puanlar

	Bir kısmı verilen kalıp sözün tamamlanması uygulaması (A tipi)		Cümleye uygun kalıp sözün yazılması uygulaması (B tipi)		Diyalog içerisinde akışa uygun kalıp sözün yazılması uygulaması (AB tipi)	
	f	%	f	%	f	%
5. sınıflar	25	81.37	25	58	25	73.33
6. sınıflar	25	79.27	25	69.33	25	77.50
7. sınıflar	25	82.16	25	70.66	25	77.50
8. sınıflar	25	96.05	25	84	25	95.83

Tablo 1’e göre 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin bir kısmı verilen kalıp sözün tamamlanması uygulamasında (A tipi) 8. sınıf öğrencilerine göre daha düşük puanlar elde etmekle birlikte yeterli düzeyde başarılı oldukları görülmektedir. 8. sınıf öğrencileri ise

çok yüksek düzeyde bir başarı elde etmişlerdir. Cümleye uygun kalıp sözün yazılması uygulamasında (B tipi) ise tüm sınıfların puanlarında kendi içlerinde oransal bir düşüş görülmektedir. Bu düşüş 5. sınıfları için yeterli sayılabilecek düzeyin altında bırakılmaktadır. Diğer sınıflar ise düşüşe rağmen yeterli düzeyi korumaktadırlar. Bu uygulamada elde edilen oransal düşük puanlara öğrencilerin cümlelerin bağlamına uygun kalıp sözü bulmada zorluk çekmeleriyle açıklanabilir. Öğrencilerin, kalıp söz hakkında herhangi bir ipucunu yakaladıklarında daha kolaylıkla doğru kalıp sözü yakalayabildikleri görülmektedir. Bütün sınıflarda diyalog içerisinde akışa uygun kalıp sözün yazılması uygulamasında (AB tipi) puanların tekrar yükselmesi de bunu desteklemektedir. Ancak, burada da A tipi uygulamaya oranla bir miktar düşüş görülmektedir. Bunun nedeni de yine bağlamla ilişkili olmalıdır; öğrenciler kısmen de olsa diyalogun nasıl bir sosyal iletişim formunda olduğu hususunda belirsizliğe düşmüş olabilirler.

Tablo 2. 5-8. Sınıflarının Her Üç Tip Kalıp Söz Tanıma Uygulamasında Farklılaşma Durumları

		Bir kısmı verilen kalıp sözün tamamlanması uygulaması (A tipi)	Cümleye uygun kalıp sözün yazılması uygulaması (B tipi)	Diyalog içerisinde akışa uygun kalıp sözün yazılması uygulaması (AB tipi)
		p	p	p
5. sınıf	6. sınıf	,098	,137	,748
	7. sınıf	,007	,078	,090
	8. sınıf	,000	,000	,000
6. Sınıf	5. sınıf	,098	,137	,748
	7. sınıf	,767	,994	,524
	8. sınıf	,000	,030	,000
7. Sınıf	5. sınıf	,007	,078	,090
	6. sınıf	,767	,994	,524
	8. sınıf	,000	,057	,015
8. Sınıf	5. sınıf	,000	,000	,000
	6. sınıf	,000	,030	,000
	7. sınıf	,000	,057	,015

Tablo 2'ye göre öğrencilerin sınıf düzeyleri yükseldikçe her kategoride ortalama puanlarında belirgin bir artış görülmekle birlikte 5. sınıf öğrencilerinin 6. sınıf öğrencileriyle, 6. sınıf öğrencilerinin ise 7. sınıf öğrencileriyle anlamlı düzeyde farklılık ortaya koymadıkları, kalıp sözleri tanıma yönünden birbirlerine benzedikleri tespit edilmiştir. 8. sınıf öğrencileri ise her üç kategoride de diğer tüm sınıf düzeylerinden farklılaşabilmiştir ($p < .05$). Bunun nedeni olarak 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin Türkçe dersi içerisinde kalıp sözlerle daha az karşılaşmış olmalarıyla ve kalıp söz edinimlerinde çevresel etkenlere yeteri kadar maruz kalmamaları gösterilebilir. Ayrıca, 8. sınıf öğrencilerinin diğer alt sınıf öğrencilerine göre cep telefonu internet vb. iletişim araçlarını ve çeşitli iletişim yollarını etkin kullanmaları, alt düzey sınıflarda okuyan öğrencilere göre yetişkin sosyal ortamlarında daha fazla bulunmalarının etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır.

3.2 14-19. Alt problemlere ilişkin bulgular

Tablo 3. 5-8. Sınıf Kız ve Erkek Öğrencilerin Kalıp Söz Uygulamasında Elde Ettikleri Puanlar

	Bir kısmı verilen kalıp sözün tamamlanması uygulaması (A tipi)		Cümleye uygun kalıp sözün yazılması uygulaması (B tipi)		Diyalog içerisinde akışa uygun kalıp sözün yazılması uygulaması (AB tipi)	
	f	\bar{x}	f	\bar{x}	f	\bar{x}
Kız Öğrenciler	53	84.56	53	74.21	53	85.56
Erkek Öğrenciler	47	80.08	47	66.31	47	78.81

Tablo 3'e göre, kız öğrencilerin her üç tip kalıp söz tanıma uygulamasında da erkek öğrencilerden oransal olarak daha başarılı oldukları görülmektedir. Burada da sınıf düzeylerinde elde edilen puanlarda olduğu gibi, B tipi uygulama puanlarında diğer uygulamalara göre düşüşle karşılaşılacaktır. Ancak, kız öğrencilerin B tipi uygulamalarda da kabul edilebilir/yeterli düzeye ulaştıkları görülmektedir. Bu durum, kızların sözel becerilerde erkeklerden daha başarılı olduklarını gösteren literatür bulgularını desteklemektedir (Durmuşçelebi, 2013: 376; Calvin vd., 2010: 425; Halpern vd., 2007: 6).

3.3 20. Alt probleme ilişkin bulgular

Tablo 4. 5-8. Sınıf Kız ve Erkek Öğrencilerin Kalıp Söz Uygulamasındaki Farklılaşma Durumları

	Bir kısmı verilen kalıp sözün tamamlanması uygulaması (A tipi)	Cümleye uygun kalıp sözün yazılması uygulaması (B tipi)	Diyalog içerisinde akışa uygun kalıp sözün yazılması uygulaması (AB tipi)
Cinsiyet faktörüne göre öğrencilerin farklılaşma düzeyi (p)	,098	,052	,040

Tablo 4'e göre kız öğrencilerin ortalama puanlarının her üç tip kalıp söz tanıma uygulamasında erkek öğrencilerden oransal olarak yüksek olması ile birlikte bir kısmı verilen kalıp sözün tamamlanması (A tipi) ve cümleye uygun kalıp sözün yazılması (B tipi) uygulamalarında cinsiyet bazında anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir. Ancak diyalog içinde akışa uygun kalıp söz yazma uygulamasında kız öğrenciler erkek öğrencilerden belirgin olarak farklılaşabilmiştir ($p=,040<0,05$). Burada kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla bağlam içinde kalıp sözü çok daha iyi tanıyabildikleri metin içerisinde akışa uygun kalıp söz ve söz öbeklerini yazmada çok daha başarılı olduklarını söylemek mümkündür.

4 Sonuç

Elde edilen bulgulardan tüm öğrencilerin verilen metin yapılarına (cümle ve diyaloglar) uygun kalıp sözleri yazarak ortalama 83,39 puan almış olmalarının, çalışma grubunun düzeylerine uygun olarak verilen kalıp sözleri kabul edilebilir/yeterli düzeyde tanıyabildiklerini gösterdiğini söyleyebiliriz.

Sınıf ortalama puanları incelendiğinde alt kademelerden üst kademelere doğru puanlarda artış olduğu gözlemlenmiş, anlamlı düzeyde puan artışını ise 8. sınıf öğrencileri gerçekleştirmiştir. Türkçe öğretim programında kalıp sözlerle ilgili kazanımların vurgulanmadığı da düşünülürse 8. sınıf öğrencilerindeki bu farklılaşmanın gelişim süreçlerine bağlı olarak sosyal yaşantılarının, ilişkilerinin zenginleşmesiyle ilişkili olduğu değerlendirilebilir. Ayrıca, ilerleyen düzeylerde daha etkili ve yoğun aile ve arkadaş ilişkilerinin, sosyal medya kullanımının etkisinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Bir başka nokta da çalışma grubunun düşük kentsel özellik gösteren çevrede yaşamaları, dolayısıyla geleneksel kültür aktarımı yollarından daha çok yararlanma imkânlarına sahip olmaları ile açıklanabilir; bu görüşün güçlendirilebilmesi için benzer çalışmaların farklı sosyal çevrelerde tekrarlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Cinsiyete göre ortalama puanlar incelendiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre oransal olarak daha yüksek puana eriştikleri, bununla birlikte genel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı gözlemlenmiştir. Ancak kız öğrenciler formda "diyalog içerisinde kalıp sözlerin yazılması" kategorisindeki maddelere erkek öğrencilere göre daha uygun cevap verdiği görülmüş, bu yönden kız öğrenciler erkeklerden farklılaşmıştır.

Ortalama puanlar kategorik olarak ele alındığında bir kısmı verilen kalıp sözlerin bulunduğu A tipi kalıp söz tanıma uygulamalarının ortalama puanı 82,43, hiçbir bölümü verilmeyen kalıp sözlerin bulunduğu B tipi uygulamaların ortalama puanı 70,5, diyalog içerisinde akışa uygun kalıp sözlerin yazılması olan AB tipi maddelerin ortalama puanı ise 82,43 olarak saptanmıştır. Kategori ortalama puanları dikkate alındığında, öğrencilerin hiçbir bölümü verilmeyen, cümleye uygun olarak tamamlanması gereken kalıp sözlerin yazılmasının bulunduğu B tipi uygulamada diğer kategorilerdeki maddelere göre nispeten zorlandıkları görülmüştür. Buna göre, öğrencilerin kalıp sözleri aktif olarak kullanmaktan çok pasif şekilde söz varlıklarında bulduklarını, güçlü bir bağlam olmadan yeteri kadar tanıyamadıkları anlaşılmaktadır.

B tipi uygulama olan "Vallahi parayı o mu aldı bir başkası mı bilmiyorum. Bana Ahmet gibi geliyor, artık bilemiyorum.", A tipi uygulama olan "Allah geride kalanlara sabır versin." ve AB tipi uygulama olan "Anlaşılan şifayı kapmışsın." cümlelerinde istenen kalıp sözler öğrenciler tarafından çözümleme en çok zorlanılan kalıp ifadeler olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin bu kalıp sözleri çevrelerinden yeteri kadar sıklıkta duymadıklarından bunların yerine daha farklı ifadeleri kullandıkları görülmüştür.

Kalıp sözlerin kazanılma yolları da diğer söz varlığı unsurlarını (atasözü, deyim vb.) kazanma yollarından çok farklı değildir. Kalıp sözler, sosyal çevrelerde çok fazla düşünme gerektirmeden hazır bir ifade unsuru olarak daha sıklıkla kullanılmaktadır. Bu nedenle kalıp sözlerin en kolay ve kalıcı biçimde kazanılması sosyal ortamlar aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Bununla birlikte edebi değeri yüksek kurgusal metinlerin de kalıp sözlerin kazanılmasında rolü olacaktır. Bu bakımdan öğrencilerin sosyal ortamın tesadüflerine bırakılmadan öğretim programları ve uygulamaları ile zengin metinler okumaları sağlanarak kalıp söz ve diğer söz varlığı unsurları (deyim, atasözü gibi) bakımından güçlendirilmeleri gerekmektedir. Öğrencilere, drama, senaryo yazma gibi farklı öğretim teknik ve uygulamalarıyla bu gibi ifade zenginlikleri kazandırılmalıdır.

Elde edilen bulguların herhangi bir açıdan karşılaştırılarak tartışılabileceği bir çalışmaya rastlanmamıştır.

5 Kaynakça

- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
 Aksan, D. (2002). *Anadilimizin söz denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
 Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri, Deyimler. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1962. s. 131-166, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ankara Üniversitesi Tömer (2015). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Bilgin, M. (2006). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Calvin, Catherin M., Fernandes, C., Smith, P., M. Visscher, P., and J. Deray I. (2010). Sex, intelligence and educational achievement in a national cohort of over 175,000 11-year-old schoolchildren in England. *Intelligence*, 38(4), 424-432.
- Canbulat M. ve Dilekçi A. (2013). Türkçe Ders Kitaplarındaki Kalıp Sözcükler ve Öğrencilerin Kalıp Sözcükleri Kullanma Düzeyleri Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Ankara.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson.
- Çotuksöken, Y. (1994). *Deyimlerimiz*. İstanbul: Özgül Yayınevi.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Darıcı, E. (2012). Türkiye Türkçesinin söz varlığında yer alan kalıplaşmış sözcüklerin politik söylemdeki yeri. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Ankara.
- Durmuşçelebi, M. (2013). Öğretmen yetiştiren kurumlarda öğrenci başarısını etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi (Erciyes Üniversitesi Örneği), *Eğitim ve Bilim*, 38(168): 373-395.
- Gökdayı, H. (2015). Türkçede kalıp sözcükler. İstanbul: Kriter Basım Yayın Dağıtım.
- Halpern, D. F., Benbow C. P., Geary D. C., Gur R. C., Hyde J. S. and Ann Gernsbacher M. (2007) The Science of Sex Differences in Science and Mathematics. *Psychological Science In The Public Interest*. 8(1), 1-51.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel araştırma yöntemleri (8. basım)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavcar, C., Oğuzkan F. ve Sever S. (1995). Türkçe öğretimi. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kula, O. B. (1996). Dilin kültüreliliği ya da kültürün dilselliği. *Bilim ve Ütopya*, 2: 46-47.
- Milli Eğitim Bakanlığı, MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı, Ankara.
- Toklu, M. O. (1993). Kommunikative Formeln im Deutschen und im Türkischen. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Toklu, M. O. (1995). Türkçe ve Almancada Kalıp Sözcükler. *DTCF Batı Dilleri ve Edebiyatları Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3, 113-140.
- Toklu, M. O. (2003). *Şiir dili ve çevirisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Wood, D. (2002). Formulaic language in thought and word: Vygotskian perspectives. *Cahiers Linguistiques d Ottawa*, 29-48.
- Wray, A. (2013). Formulaic language. *Language Teaching*, 46(3), 316-334.
- Wray, A., Perkins, M. R. (2000). The functions of formulaic language: An integrated model. *Language and Communication*, 1-28.
- Yılmaz F., Şenden E.Y. (2014). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kalıp sözcüklerin etkinliklerle öğretimi. *Asya Öğretim Dergisi*, 53-63.
- Yücel Özen, M., (2001). Türkçe deyimler üzerine birkaç söz. *Türk Dili*, 2, 600: 869-879.
- Zeyrek, D. (1996). Söylem ve toplum. Ahmet Kocaman (der.), *Söylem üzerine içinde* (ss.38-66). Ankara: Hitit Yayınevi.

Extended Abstract

Language is the most important means of communication living with the community to which it belongs. It is customary to say that every society has its own cultural traces. It is possible to say proverbs, idioms, dilemmas and formulaic words within these language elements. For formulaic words, language elements, many of which have gained meaning with the culture of the society to which they belong, but some of them are of a universal nature, used for certain situations, can be formed as a single word as well as sentence, and facilitate communication. With this broad definition, formulaic words are an important factor that plays a role in the transfer of national culture. When the literature is examined, there is no common opinion about the definition and classification of the formulaic words, but important findings regarding the task it assumes in the transfer of culture have been identified. For this reason, it is important to determine the place of the words in education and training environments, to emphasize the deficiencies in this subject, and to integrate these language units that regulate social relations in all areas of life into education. When it was examined in terms of language teaching, it was seen that there was no acquisition item in the MEB Turkish curriculum regarding the acquisition of formulaic words, but it was found in different levels of education in the curriculum of Teaching Turkish to Foreigners. Despite the fact that the acquisition item is not included in the Turkish curriculum of the MEB in terms of formulaic words, the aim of the study was to determine the level of recognition of the students in Turkish language. The research group consists of a total of one hundred students, fifty-three boys and forty-seven girls studying in the province of Manisa. The students were determined to be twenty-five students at each grade level (5th, 6th, 7th and 8th Grades) by simple random method via e-school registrations. In the study, descriptive method was based on, scanning model was used. Three experts were consulted about the questionnaire developed to collect data, the items in the questionnaire were controlled and regulated for compliance with the student level, the questionnaire was applied during the lesson hours in which the proverbs and idioms were taught in the Turkish lesson, and according to the results, the common words that were frequently encountered in Turkish spoken and written language were recognized and recognized by the students. It was tried to be determined that it was not recognized. As a result of the assessment, it was determined that as the grade level increased, the level of recognition of the pattern words of individuals increased, and the 8th grade students were more successful in recognizing pattern words than the students at other grade levels. It was observed that there was no significant difference in terms of gender factor recognition in terms of patterns. Considering that there is no acquisition related to mold words in the MEB Turkish teaching curriculum, according to this result, the increase in the recognition of

pattern words according to the class levels is realized with the social environment of the students and therefore the words in the Turkish teaching curriculum are handled in terms of teaching. finding place and can be supported by different teaching techniques (drama, script writing, etc.); In addition, it was determined that there are different answers given by individuals in a way that would be appropriate to the context instead of the formulaic words that they should use in certain situations. The findings are expected to contribute to the revision of the Turkish curriculum and the editing of the texts in the Turkish textbooks in this context.